

มาตรการทางกฎหมายในการจัดการช้างเร่ร่อนของกรมปศุสัตว์

บุณิกา จุลละโพธิ^{1,*} ธนภัทร ปัจฉิมม¹ อานุภาพ รักษ์สุวรรณ¹ และศักดา ศรีทิพย์¹

¹หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายปกครองและการบริหารงานภาครัฐ โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

บทคัดย่อ: วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ เพื่อศึกษาหลักกฎหมายของกรมปศุสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการช้างเร่ร่อน ปัญหาและอุปสรรคจากการบังคับใช้กฎหมายของกรมปศุสัตว์ในการจัดการช้างเร่ร่อน และแนวทางการบริหารจัดการช้างเร่ร่อนของกรมปศุสัตว์ โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาจากเอกสาร กฎหมาย รายงาน และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้เสีย ผลการศึกษาพบว่า กฎหมายในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับช้าง มีทั้งหมด 22 ฉบับ เป็นกฎหมายที่สามารถนำมาบังคับใช้เมื่อได้รับการแจ้งเหตุพบช้างเร่ร่อน 10 ฉบับ และเป็นกฎหมายของกรมปศุสัตว์ 2 ฉบับ คือ (1) พระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ.2558 เกี่ยวข้องกับการขอใบอนุญาตเคลื่อนย้ายช้าง ลักษณะของยานพาหนะและอุปกรณ์ในการเคลื่อนย้ายช้าง การป้องกันและควบคุมโรคระบาดสัตว์ และ (2) พระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ.2557 เกี่ยวข้องกับการป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ให้กับช้าง ปัญหาและอุปสรรคพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับช้างหลายฉบับ แต่ละฉบับมีหน่วยงานที่รับผิดชอบแตกต่างกัน ทำให้ไม่มีหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบ เจ้าของช้างไม่มีความเกรงกลัวกฎหมาย เจ้าหน้าที่ขาดความเคร่งครัดในการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ขาดความร่วมมือในการทำงานหรือบูรณาการใช้กฎหมายร่วมกัน สำหรับข้อเสนอแนะ ควรทบทวนความเหมาะสมของกฎหมายเดิม เพื่อปรับปรุงแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายให้ทันกับสถานการณ์ปัจจุบัน จัดทำคู่มือแนวทางการปฏิบัติงานการบังคับใช้กฎหมายของพนักงานเจ้าหน้าที่ในภาพรวมทุกหน่วยงาน ให้ครอบคลุมทุกกระบวนการ เป็นการกำหนดแนวทางในการทำงานร่วมกันให้เป็นเอกภาพ นอกจากการบังคับใช้กฎหมายแล้ว ควรใช้แนวทางการส่งเสริมและการสนับสนุนต่อเจ้าของช้าง เพื่อให้มีอาชีพ มีงานทำ มีรายได้ที่เหมาะสม มีอาหารและน้ำให้กับช้างอย่างเพียงพอ เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการเป็นอย่างยิ่ง จะเป็นการแก้ไขปัญหาในภาพรวมอย่างเป็นระบบและมีความยั่งยืน

คำสำคัญ: ช้างเร่ร่อน มาตรการทางกฎหมาย การบริหารจัดการ

*ผู้รับผิดชอบบทความ

สัตวแพทยมหาวิทยาลัย. 2565. 17(1): 101-111.

E-mail address: bnampetch@hotmail.com

Legal Measures concerning the Management of Elephant Street Begging for Department of Livestock Development

Bunika Chullabodhi^{1,#}, Thanapat Patchim¹, Arnuphab Raksuwan¹, and Sakda Srithip¹

¹The Program of Master of Arts in Administrative Law and Public Administration, School of Law and Politics,
Suan Dusit University

Abstract: The objective of this research was to study the legal principles of the Department of Livestock Development related to the management of elephant street begging. Problems and obstacles from law enforcement and guidelines for the management of elephant street begging. By use qualitative research with the study of documents and other related works and in-depth interviews with stakeholders. The results showed that there are 22 Acts in Thailand related to elephants. There are 10 Acts that can be applied to sightings of elephant street begging and there of the Department of Livestock 2 Acts. (1) the Animal Epidemic Act, B.E. 2558 related to obtaining a permit to movement, characteristics of vehicles and equipment for moving, prevention and control of animal epidemics. And (2) the Cruelty Prevention and Welfare of Animal Act, B.E. 2557, related to the prevention of cruelty and animal welfare arrangements. Problems and obstacles, there are many laws related to elephants, has a different authority, no main agency to be responsible. Elephant keeper have no fear of the law, government officers lack the rigor to seriously enforce the law, lack of cooperation in working together. For suggestions should review the appropriateness of the original law to update the provisions of the law to keep up with the current situation. Prepare a manual on the implementation of law enforcement officers in the overview of all departments to cover all processes. In addition to law enforcement should use guidelines for promotion and support to elephant keeper in order to have a career until able to have a suitable income, there is enough food for the elephants. It is something that should be taken seriously. This will solve the overall problem in a systematic and sustainable manner.

Keywords: Elephant street begging, Legal measures, Management

[#]Corresponding author

J. Mahanakorn Vet. Med. 2022 17(1): 101-111.

E-mail address: bnampetch@hotmail.com

บทนำ

ช้างเป็นสัตว์สำคัญคู่บ้านคูเมืองมาอย่างยาวนาน สมัยก่อนช้างเป็นเครื่องทุ่นแรงเพื่อการขนส่งของ และ

ใช้ในอุตสาหกรรมทำไม้ ต่อมาปี พ.ศ. 2532 รัฐบาล ยกเลิกสัมปทานป่าไม้ การใช้ช้างในกิจกรรมป่าไม้ต้องยุติ ลง ประกอบกับมีเครื่องจักรและเทคโนโลยีที่ทันสมัย มี

ความรวดเร็ว ประหยัดค่าใช้จ่าย กำหนดเวลาทำงานที่แน่นอนได้ ทำให้คนพึ่งพาเครื่องจักรมากขึ้น (Punyanitikul, 2009) รวมทั้งได้เกิดสถานการณ์แพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ทำให้ช้างและควาญช้างส่วนหนึ่งที่ไม่ทราบจำนวนแน่นอนไม่มีงานทำ ขาดรายได้ เกิดการทารุณกรรมช้าง เพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ในทุกแนวทาง ใช้ช้างเลี้ยงในการหารายได้จากธุรกิจ เช่น ธุรกิจที่ผิดกฎหมาย ธุรกิจการแสดงละคร (Henprazert, 2016) มีการนำช้างออกมาหากินตามท้องถนนในเมืองใหญ่ เรียกกันว่า “ช้างเร่ร่อน” เพื่อหารายได้โดยการขายหรือการจำหน่ายสินค้าหรือบริการอื่นใด เช่น การขายอาหารช้าง กล้วยแกละสลัก กำไล แหวนหางช้าง ลอตห้องช้าง เป็นต้น (Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization), Ministry of Tourism and Sports, 2018) ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อการจราจร ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน เกิดปัญหาด้านสุขภาพของช้าง ได้รับความทรมานและบาดเจ็บ (Hat Yai City Municipality, Songkhla Province, 2017) การนำช้างมาเร่ร่อนส่วนใหญ่เกิดจากเจ้าของช้างไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้ สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ภาวะหนี้สิน ความยากจน รวมทั้งความฟุ้งเฟ้อ บริโภคนิยม วัตถุนิยม เนื่องจากเงินและสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามามีส่วนสำคัญในชีวิตอาหารตามธรรมชาติของช้างมีน้อยลง ประกอบกับช้างต้องการอาหารปริมาณมาก ทำให้คนเลี้ยงช้างไม่สามารถหาอาหารสำหรับช้างได้อย่างเพียงพอ (Mepean, 2009) มีประมวลกฎหมายและพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับช้าง 18 ฉบับ และมีหน่วยงานที่รับผิดชอบจำนวนมาก (Chagsuchinda et al, 2004) จากการศึกษาเพิ่มเติมของผู้วิจัยพบว่า มีที่เกี่ยวข้องอีก 4 ฉบับ รวมทั้งสิ้น 22 ฉบับ เห็นได้ว่าการจัดการควบคุมช้าง มีกฎหมายเกี่ยวข้องหลายฉบับ ไม่มีความทันสมัยกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับช้างหลายหน่วยงาน เป็น

เหตุให้เกิดความไม่สะดวก และยากที่จะประสานให้เกิดผลในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาดำเนินงานและการบังคับใช้กฎหมายของกรมปศุสัตว์ในการจัดการช้างเร่ร่อน ในฐานะที่เป็นหน่วยงานหลักมีทำหน้าที่ดูแลและควบคุมด้านปศุสัตว์ของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อศึกษาหลักกฎหมายของกรมปศุสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการช้างเร่ร่อน ศึกษาปัญหาและอุปสรรคจากการบังคับใช้กฎหมายของกรมปศุสัตว์ในการจัดการช้างเร่ร่อน และศึกษาแนวทางการบริหารจัดการช้างเร่ร่อนของกรมปศุสัตว์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และจากการวิจัยเชิงเอกสาร นำมาจัดกลุ่มข้อมูลแบ่งเป็นหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วเขียนผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการเขียนเชิงพรรณนา

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยพิจารณาจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาช้างเร่ร่อน ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 3 กลุ่ม จำนวน 10 ราย ประกอบด้วย ผู้บริหารภาครัฐที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายของกรมปศุสัตว์ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานบังคับใช้กฎหมายจากกรมปศุสัตว์ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกองบังคับการตำรวจทางหลวง และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง 1 กลุ่ม คือ เจ้าของช้างหรือควาญช้าง

2) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและทำความเข้าใจในแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์

กฎหมาย ระเบียบ รวมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ตลอดจนสถิติที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลส่วนใหญ่จะได้รับการสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต ปรากฏในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และรูปแบบเอกสาร ได้แก่ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความ รายงานการประชุม เอกสารจากราชการ เอกสารประกอบการประชุม คู่มือ คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด กฎหมายที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้น เพื่อประกอบการวิจัยเรื่องนี้

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ

1) จากการศึกษาหลักกฎหมายของกรมปศุสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการช้างแร้งพบว่า กรมปศุสัตว์เป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบ 7 ฉบับ (Bureau of Legal Affairs, Department of Livestock Development, 2021) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการช้างแร้ง มี 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ. 2558 และพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557

1.1) ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ. 2558 กับช้างแร้งสามารถสรุปได้ว่า พระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดคำจำกัดความ “สัตว์” ซึ่งหมายรวมถึงช้าง ผู้ที่นำช้างมาเดินแร้งจะต้องขอใบอนุญาตผ่านทางระบบอิเล็กทรอนิกส์ของกรมปศุสัตว์ (e-Movement) จากสัตวแพทย์ท้องถิ่นที่ต้นทางเมื่อได้รับการอนุมัติค่าขอแล้ว ต้องพิมพ์ใบอนุญาตออกมาและเก็บไว้เป็นหลักฐาน หากไม่ปฏิบัติตามจะต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เมื่อมีการเคลื่อนย้ายช้าง ระหว่างทางจะต้องนำช้างผ่านจุดตรวจของด่านกักกันสัตว์ตามที่

สัตวแพทย์ประจำท้องถิ่นที่กำหนด และต้องสามารถนำใบอนุญาตมาแสดงให้เจ้าหน้าที่ของกรมปศุสัตว์ตรวจสอบได้ตลอดเวลา หากไม่ปฏิบัติตามจะต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ การใช้งานพาหนะเพื่อขนส่งช้างไปสู่จุดหมาย ไม่ว่าจะเดินทางไปเพื่อการใด จะต้องมีความเหมาะสมกับตัวช้าง สภาพสมบูรณ์พร้อมใช้งาน มีการป้องกันไม่ให้สิ่งปฏิกูลกระเด็น ไหล หรือฟุ้งกระจาย ออกนอกยานพาหนะในระหว่างการเคลื่อนย้าย ต้องทำความสะอาดและทำลายเชื้อโรคที่ยานพาหนะก่อนและหลังการเคลื่อนย้าย อุปกรณ์ที่ใช้ต้องไม่มีสิ่งแหลมคมหรือเป็นอันตรายที่จะก่อให้เกิดการบาดเจ็บกับตัวสัตว์ สามารถทำความสะอาดและทำลายเชื้อโรคได้ง่าย ไม่หมักหมมสิ่งสกปรกและสิ่งปฏิกูล หากไม่ปฏิบัติตาม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เพื่อให้การป้องกันและควบคุมโรคระบาดสัตว์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในระหว่างการนำช้างมาเดินแร้งเจ้าของช้างจะต้องดูแลสุขภาพช้างให้แข็งแรง ฉีดวัคซีนป้องกันโรค มีบันทึกข้อมูลการให้วัคซีน การตรวจ เมื่อสัตว์ป่วยต้องให้การรักษาโรค สถานที่หรือบริเวณที่ให้ช้างได้อยู่อาศัยในพื้นที่ที่เหมาะสม ทำความสะอาดและทำลายเชื้อโรคในสถานที่หรือบริเวณที่ใช้เลี้ยงสัตว์อย่างสม่ำเสมอ ไม่ปล่อยสัตว์ไปยังสถานที่สาธารณะโดยไม่มีการควบคุม เก็บมูลของสัตว์ทุกครั้งที่มีการขับถ่ายในที่สาธารณะ อาหารและน้ำมีคุณภาพดี เหมาะสม มีปริมาณที่เพียงพอ หากไม่ปฏิบัติตาม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และปรับเป็นรายวันอีกวันละไม่เกินหนึ่งพันบาทจนกว่าจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง นอกจากนี้ ช้างที่มีอายุตั้งแต่ 4 เดือนขึ้นไป จะต้องทำเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ หรือสมุดประจำตัวสัตว์ตามที่กรมปศุสัตว์กำหนดหรือเอกสารหลักฐานระบุตัวตนของช้างตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ตั๋วรูปพรรณ ตามพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ. 2482 หากไม่ปฏิบัติตามต้องระวางโทษ

ปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท การบังคับใช้กฎหมายเป็นการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐตามพระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ. 2558 เพื่อเข้าไปควบคุม กำกับ ดูแล และการบังคับใช้กฎหมาย โดยพระราชบัญญัตินี้ ได้แบ่งการใช้อำนาจออกเป็น 2 ฐานะ คือ การใช้อำนาจในฐานะที่เป็นสัตวแพทย์เพื่อการควบคุม กำกับ ดูแล ให้เป็นไปตามกฎหมาย กล่าวคือ มีการออกใบอนุญาตให้เคลื่อนย้ายสัตว์ เรียกตรวจยานพาหนะที่ใช้ขนส่งสัตว์ ทำเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ ตรวจสัตว์หรือสิ่งของใด ๆ ที่เป็นของกลาง และถูกยึดหรืออายัดไว้ เป็นต้น หากไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของ สัตวแพทย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ในขณะที่การใช้อำนาจในฐานะที่เป็นสารวัตรเพื่อการบังคับใช้กฎหมาย เช่น ในกรณีเข้าไปในสถานที่เพื่อตรวจค้น ยึดหรืออายัดสัตว์ เอกสาร หรือพยานหลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้อง จับกุมผู้กระทำความผิด สอบถามข้อเท็จจริง เรียกเอกสารหรือพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น หากมีผู้ใดต่อสู้หรือขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของสัตวแพทย์หรือสารวัตร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และหากไม่อำนวยความสะดวกตามสมควรในการปฏิบัติหน้าที่ของสัตวแพทย์หรือสารวัตร หรือไม่ให้อภัยคำ ไม่ส่งเอกสารหรือพยานหลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้อง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (Animal Epidemics Act, B.E. 2558, 2015)

1.2) ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 กับช้างเร่ร่อน สรุปได้ว่าพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดคำจำกัดความ “สัตว์” ซึ่งหมายรวมถึงช้าง การนำช้างมาเดินเร่ร่อน หากเจ้าของช้างได้กระทำการลดเว้นการกระทำใด ๆ ทำให้ช้างได้รับความทุกข์ทรมานไม่ว่าจะทางร่างกายหรือจิตใจ ได้รับความเจ็บปวด ความเจ็บป่วย พุพพลภาพ หรืออาจมีผลทำให้สัตว์นั้นตาย รวมถึงการใช้ช้างพิการ เจ็บป่วย ชรา

หรือสัตว์ที่กำลังตั้งท้อง เพื่อแสวงหาประโยชน์ ใช้ทำงานจนเกินสมควรหรือใช้ให้ทำงานอันไม่สมควร เพราะเหตุที่ช้างนั้นเจ็บป่วย ชรา หรืออ่อนอายุ รวมถึงได้กระทำการอันเป็นการทารุณกรรมสัตว์ โดยไม่เข้าช้อยกเว้นมาตรา 21 ของพระราชบัญญัตินี้ ถือได้ว่าเป็นการทารุณกรรมต่อช้าง โดยต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 40,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ในระหว่างการนำช้างออกมาเดินเร่ร่อน เจ้าของช้างจะต้องปฏิบัติตามหลักสวัสดิภาพสัตว์ให้กับช้างอย่างเหมาะสม คือ ต้องได้รับอาหารและน้ำในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมเพียงพอ อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตและความปลอดภัยของสัตว์ มีสุขภาพอนามัยที่ดี มีการจัดการในการควบคุมป้องกันโรคที่เหมาะสม และให้การรักษาเมื่อสัตว์ป่วยหรือบาดเจ็บโดยไม่ชักช้า ไม่ให้สัตว์ได้รับความเครียด หวาดกลัว เจ็บปวดหรือทุกข์ทรมานโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ไม่ปล่อยช้างไว้เพียงลำพังในที่สาธารณะ โดยไม่มีคนควบคุม ดูแล หากมีการใช้ยานพาหนะขนส่งช้าง ต้องวางแผนเส้นทางและระยะเวลาในการเดินทางให้มีความเหมาะสม สัตว์มีสภาพที่พร้อมเดินทาง ไม่มีอาการป่วยหรือบาดเจ็บ พาหนะขนส่งต้องมีขนาดที่เหมาะสม ไม่ทำให้สัตว์เกิดความหวาดกลัวบาดเจ็บหรือทุกข์ทรมานทั้งก่อนการเดินทาง ระหว่างการเดินทาง และสิ้นสุดการเดินทาง รวมทั้งจัดให้สัตว์ได้รับอาหารและน้ำในปริมาณและคุณภาพตามความจำเป็นและเหมาะสม มีอากาศถ่ายเท อุดมภูมิเหมาะสม มีพื้นที่และความสูงเพียงพอให้สัตว์นั่งหรือยืนอย่างสบาย การบังคับใช้กฎหมาย เป็นการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐตามพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 เป็นการใช้อำนาจในฐานะที่เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อบังคับใช้กฎหมาย กล่าวคือ มีหนังสือเรียกผู้ที่เกี่ยวข้องมาให้อภัยคำ หรือให้ส่งเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องมา เพื่อใช้ในการประกอบการพิจารณาดำเนินการ สามารถเข้าไปในสถานที่เพื่อดำเนินการตรวจสอบ สั่งให้หยุดยานพาหนะ ยึดหรืออายัด

ช้าง รวมทั้งเอกสาร หลักฐาน ยานพาหนะ เครื่องมือ อุปกรณ์ หรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด เพื่อเป็นพยานหลักฐานในการดำเนินคดี และนำช้างที่ถูกทารุณกรรมไปตรวจรักษาหรือช่วยเหลือช้างที่ตกอยู่ในภัยอันตราย ในกรณีที่ปรากฏว่าช้างนั้นไม่มีผู้ใดให้การรักษาหรือช่วยเหลือ หากไม่อำนวยความสะดวกแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ตามสมควร ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท (Cruelty Prevention and Welfare of Animal Act, B.E. 2558, 2014)

1.3) แนวทางการดำเนินการบังคับใช้กฎหมายของกรมปศุสัตว์ ได้จัดทำแนวทางการดำเนิน การเรื่องช้างเร่ร่อน และการทารุณกรรมช้าง ตั้งแต่การได้รับแจ้งเหตุพบช้างเร่ร่อน จนถึงการดำเนินคดี (Division of Animal Welfare and Veterinary Service, Department of Livestock Development, 2019) รวมทั้งได้ขอความร่วมมือผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดให้แต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ประจำจังหวัด เพื่อกำหนดแนวทางและดำเนินการแก้ไขปัญหาการทารุณกรรมและการสวัสดิภาพสัตว์ในพื้นที่ให้เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และเป็น การบูรณาการทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2) จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคจากการบังคับใช้กฎหมายของกรมปศุสัตว์ในการจัดการช้างเร่ร่อนพบว่าด้านเจ้าของช้างไม่มีความเกรงกลัวกฎหมาย และมักกระทำซ้ำ เนื่องจากมีแรงจูงใจในรายได้จากการซื้ออาหาร ไม่ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ตรวจสอบการเคลื่อนย้ายช้าง เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายในการนำช้างมาเร่ร่อน จึงอยากหารายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เสียไป ขาดความรู้ความเข้าใจในตัวบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับช้าง การนำช้างออกมาเดินเร่ร่อน เพื่อขอรับเงินบริจาคหรือกิจกรรมอื่นใด อาจเข้าข่ายผิดกฎหมาย ด้านประชาชน คนไทยเป็นคนใจบุญเห็นช้างเร่ร่อนบนท้องถนน ก็เอื้อเพื่อนำอาหารให้กิน ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ขาดความเคร่งครัดในการบังคับใช้กฎหมาย

อย่างจริงจัง ขาดการบูรณาการในการทำงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ในหลายภาคส่วน การดำเนินคดี ต้องยืดอายุคดีช้างเป็นของกลาง เกิดภาระในการดูแล ไม่มีสถานที่สำหรับเลี้ยงดูและอาหารสำหรับช้าง มีภาระหน้าที่หลายด้านและมีอัตรากำลังจำนวนน้อย ด้านการบังคับใช้กฎหมาย ไม่มีกฎหมายเฉพาะโดยตรงในเรื่องของช้าง แต่มีกฎหมายเกี่ยวข้องกับช้างหลายฉบับ และแต่ละฉบับมีหน่วยงานที่รับผิดชอบแตกต่างกัน ทำให้ไม่มีหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบ ยังต้องปรับปรุงและแก้ไขกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับการบังคับใช้กฎหมาย ได้จริงตามสถานการณ์ในปัจจุบัน โทษสำหรับการกระทำการทารุณกรรมต่อช้างกำหนดไว้ต่ำมาก ยังไม่มีบทบัญญัติลงโทษการนำช้างไปใช้ในกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมแก่สุขภาพ หรือธรรมชาติของช้าง รวมทั้งไม่มีมาตรการในการคุ้มครอง ส่งเสริม พัฒนาความเป็นอยู่ และการจัดการสวัสดิภาพของช้าง

3) จากการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการช้างเร่ร่อนของกรมปศุสัตว์และหน่วยงานอื่นพบว่านอกจากการบังคับใช้กฎหมายแล้ว การส่งเสริมและการสนับสนุนต่อเจ้าของช้าง ควบคู่ช้าง ผู้ประกอบการควบคู่ช้าง และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีอาชีพ มีงานทำ จนสามารถมีรายได้ที่เหมาะสม มีอาหารและน้ำให้กับช้างอย่างเพียงพอ เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการเป็นอย่างยิ่ง โดยผ่านการจัดทำมาตรฐาน โครงการและความร่วมมือต่าง ๆ ทั้งจาก กรมปศุสัตว์ ภาครัฐ สมาคม บริษัท เอกชน หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

3.1) แนวทางของกรมปศุสัตว์ ส่งเสริมปางช้างให้เข้าสู่ระบบมาตรฐาน โดยร่วมกับสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติได้ออกประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร การปฏิบัติที่ดีสำหรับปางช้าง เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติที่ดีการจัดการเลี้ยงช้างที่ถูกต้องและเหมาะสม ให้เป็นไปตามหลักสวัสดิภาพสัตว์ แก้ไขปัญหาการทารุณกรรมช้าง รวมทั้งเป็นการยกระดับมาตรฐานปาง

ช้างไทย (Notification of Ministry of Agriculture and Cooperatives Re: Thai Agricultural Standard entitled Good Animal Practices for Elephant Facility, B.E. 2008, 2021) ช่วยเหลืออาหารช้างและส่งเสริมสุขภาพช้าง โดยมอบให้อาหารสัตว์ ทั้งหญ้าสดและหญ้าแห้ง สนับสนุนปางช้างที่มีปัญหาขาดแคลนอาหาร มอบเมล็ดพันธุ์และท่อนพันธุ์หญ้าอาหารสำหรับปลูกในแปลงปลูกหญ้าอย่างถาวรในพื้นที่ของเจ้าของช้าง เพื่อลดต้นทุนค่าอาหารช้างในระยะยาว เข้าไปตรวจสุขภาพช้างรักษาโรค ให้ความรู้กับควาญช้างเรื่องการใช้ยาฆ่าเชื้อโรค (Division of Animal Welfare and Veterinary Service, Department of Livestock Development, 2021)

3.2) แนวทางของหน่วยงานอื่น อาทิเช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งได้ออกข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อควบคุมการนำช้างเข้ามาเร่ร่อนมาหารายได้ในเขตท้องถิ่น องค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดตั้งโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ เพื่อจัดตั้งให้เป็นศูนย์อนุรักษ์ช้างอย่างยั่งยืน ดูแลและแก้ไขปัญหาการนำช้างออกไปเร่ร่อนในเมืองใหญ่ ให้คนและช้างได้กลับถิ่นฐานเดิม พัฒนาคุณภาพชีวิตและดูแลสวัสดิภาพช้าง จัดทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในรูปแบบเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น (MGR Online, 2016) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดทำโครงการ “ช่วยชุมชน ช่วยช้าง ช่วยชาติ” เพื่อเยียวยาพันธมิตรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และปัญหาภัยแล้ง โดยสนับสนุนงบประมาณสำหรับการจัดซื้ออาหารช้าง สิ่งของ ยา เวชภัณฑ์ และกระจายไปให้กับช้างและชุมชนคนเลี้ยงช้างทั่วประเทศ (Kattikrut, 2020) ศูนย์อนุรักษ์ช้างกาญจนบุรี หรือมูลนิธิบ้าน ช.ช้างชรา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นสถานที่พักพิงของช้างที่ปลดระวาง ปลดเกษียณจากการทำงาน จากปางช้างหรือเจ้าของช้างที่ไม่สามารถจะดูแลได้ เลี้ยงดูช้างชรา เช้างที่บาดเจ็บ พิการ

หรือแม้แต่เป็นช้างเร่ร่อนจากกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล ในระหว่างที่เจ้าของช้างถูกจับดำเนินคดี (Prasitphol, 2012) เป็นต้น

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าว ช้างต้น สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1) ประเด็นด้านบทบัญญัติกฎหมายของกรมปศุสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการช้างเร่ร่อน เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เกือบทุกชนิด ไม่ได้เป็นกฎหมายเฉพาะโดยตรงกับเรื่องของช้าง จากการวิเคราะห์กฎหมายทั้ง 2 ฉบับ พบว่า พระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ. 2558 ถ้าไม่มีการประกาศพื้นที่โรคระบาดสัตว์ ในช้าง ก็สามารถขอใบอนุญาตเคลื่อนย้ายช้างไปได้ทุกพื้นที่ ทำให้เจ้าของช้างสามารถนำช้างไปเดินเร่ร่อนได้ง่าย การกำหนดให้ทำเครื่องหมายประจำตัวช้างที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยให้ใช้เป็นไมโครชิพแบบฝังในตัวสัตว์ หรือสมุดประจำตัวสัตว์ตามที่กรมปศุสัตว์กำหนด หรือเอกสารหลักฐานระบุตัวตนของช้างตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง กำหนดให้ใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือใช้ร่วมกันก็ได้ ทำให้เจ้าของช้างไม่สนใจที่จะดำเนินการตามกฎหมายของกรมปศุสัตว์ แต่เลือกที่จะปฏิบัติตามพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ. 2482 ซึ่งกำหนดให้จัดทำตัวรูปพรรณช้าง โดยมีลักษณะคล้ายสมุดทะเบียนรถ สมุดทะเบียนบ้าน สามารถปลอมแปลงได้ง่าย ไม่เหมือนกับการฝังไมโครชิพ ที่เป็นการฝังในร่างกายของช้างปลอมแปลงได้ยาก จึงควรแก้ไขกฎหมายให้ช้างบ้านทุกตัวต้องทำตัวรูปพรรณช้างและฝังไมโครชิพในร่างกายช้าง รวมทั้งบันทึกเลขไมโครชิพในตัวรูปพรรณช้างด้วย เพื่อเป็นการควบคุมช้างไม่ให้ออกมาเดินเร่ร่อน สำหรับพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 ไม่ได้กำหนดอย่างชัดเจนว่า การกระทำในลักษณะใดถือว่าการทารุณกรรมช้าง รวมทั้งหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจัด สวัสดิภาพสัตว์ มีแต่

ข้อกำหนดในบางช่วง แต่ไม่รวมถึงช่วงเลี้ยงทั่วไปและช่วงที่นำมาเดินเร่ร้อน จึงควรมีการทบทวนและแก้ไขเพื่อให้หลักกฎหมายมีรายละเอียดที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จะทำให้กฎหมายมีประสิทธิภาพ สำหรับภาพรวมของกฎหมายในประเทศไทย ยังไม่มีกฎหมายเฉพาะโดยตรงในเรื่องของช้าง แต่มีกฎหมายเกี่ยวข้องกับช้างหลายฉบับ และแต่ละฉบับมีหน่วยงานที่รับผิดชอบแตกต่างกัน ไม่มีหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chagsuchinda et al. (2004) ที่พบว่า มีหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องช้างอยู่มากมายหลายหน่วยงาน ทำให้เกิดความสับสน ต้องอาศัยการประสานงานร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐ จึงจะแก้ปัญหาได้ เป็นเหตุให้เกิดความไม่สะดวก และบางครั้งยากที่จะประสานให้เกิดผลในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pianchob et al. (2007) ที่พบว่า ประเทศไทยควรมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับช้างโดยเฉพาะ ซึ่งต้องระบุบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานรับผิดชอบอย่างชัดเจน เพื่อให้การกำกับดูแลช้างในประเทศมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

2) ประเด็นด้านการบังคับใช้กฎหมายของกรมปศุสัตว์ เจ้าหน้าที่ภาครัฐขาดความเคร่งครัดในการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ขาดความร่วมมือในการทำงานหรือบูรณาการของพนักงานเจ้าหน้าที่ในหลายภาคส่วน เพื่อเข้ามาช่วยเหลือใช้กฎหมายร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sawatdiphol (2002) ที่พบว่า กรุงเทพมหานครได้มีมาตรการจับปรับช้างเร่ร้อนเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 แต่มาตรการดังกล่าวยังไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไม่สอดคล้องกับปัญหา และขาดความเข้าใจในปัญหาทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการละเลยและเพิกเฉย ในการปฏิบัติงานทั้งภาครัฐและเอกชน งบประมาณในการดูแลและจัดการไม่เพียงพอ นอกจากนี้เจ้าของช้างไม่มีความเกรงกลัวและสนใจกฎหมาย ถึงแม้ว่าจะดำเนินการตามข้อกฎหมาย แต่ก็มักจะกระทำซ้ำอีก เนื่องจากมีแรงจูงใจในส่วนจูงใจได้จาก

การนำช้างมาเดินเร่ร้อน และประชาชนคนไทยเป็นคนใจอ่อน ชี้แจงสาร เมื่อพบช้างมาเดินเร่ร้อน มักจะซื้ออาหารให้ช้างกิน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sakulvadhana (1995) ที่พบว่า แม้จะมีกฎหมายห้ามนำช้างเข้ามาในกรุงเทพมหานคร และมีกฎหมายที่ถูกผลักดันออกมาเพื่อใช้กับช้างเร่ร้อน แต่ก็ยังมีการพาช้างออกมาเร่ร้อน เพียงเพื่อหวังรายได้นำไปดำรงชีวิต โดยเสี่ยงต่อการถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่

3) ประเด็นด้านการบริหารจัดการช้างเร่ร้อน หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควรเข้าไปส่งเสริมและสนับสนุน ให้เจ้าของช้าง ควาญช้าง ผู้ประกอบการปางช้าง และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีอาชีพ มีงานทำ จนสามารถมีรายได้ที่เหมาะสม มีอาหารและน้ำให้กับช้างอย่างเพียงพอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wirawatcharakorn. (2000) พบว่า แนวทางแก้ปัญหาช้างเร่ร้อนทำได้โดยการพัฒนาแหล่งอาหารช้าง พร้อมกับการสร้างงาน สร้างรายได้แก่ควาญช้าง โดยใช้รูปแบบการพัฒนาแหล่งอาหารช้างเป็นกระบวนการเดียวกัน หรือเกี่ยวเนื่องกับการสร้างงาน สร้างรายได้แก่ควาญช้าง และงานวิจัยของ Chiengthong. (1998) ที่พบว่า การทำให้หมู่บ้านคนเลี้ยงช้างสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในสภาพแวดล้อมของธรรมชาติให้มีอาหารที่เพียงพอ โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหาหรือสร้างรายได้ให้กับชุมชน

ข้อเสนอแนะ

กรมปศุสัตว์ควรพิจารณาทบทวนความเหมาะสมของกฎหมายเดิม เพื่อปรับปรุงแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายให้ทันกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพิ่มเติมรายละเอียดให้ชัดเจน เพื่อการกำกับดูแลช้างในประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม และกรมปศุสัตว์ควรร่วมกับหน่วยงานอื่น จัดทำคู่มือแนวทางการปฏิบัติงานการบังคับใช้กฎหมายของพนักงานเจ้าหน้าที่ในภาพรวมทุกหน่วยงาน ให้ครอบคลุมทุกกระบวนการตั้งแต่การเริ่มนำช้างมาเร่ร้อน จนถึงการค้าคนคืในชั้นศาล

โดยต้องนำกฎหมายแต่ละฉบับ ของทุกหน่วยงานมา พิจารณาว่าเกี่ยวข้องในส่วนไหนบ้าง มีโทษสถานใด ระบุ บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน เพื่อให้มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานและพนักงาน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการบังคับใช้กฎหมาย และเกิด ความสะดวกในการปฏิบัติงาน รวมทั้งเป็นการกำหนด แนวทางในการทำงานร่วมกันให้เป็นเอกภาพ โดยอาจมี การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและบูรณา การการทำงานร่วมกันทุกครั้ง ที่มีการดำเนินคดีกับ ผู้กระทำความผิด

นอกจากการบังคับใช้กฎหมายแล้ว ควรจะมีระบบ ฐานข้อมูลเกี่ยวกับช้างเชื่อมโยงกันระหว่างหน่วยงาน กรมปศุสัตว์ กรมการปกครอง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ ป่า และพันธุ์พืช และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การ ตรวจสอบเป็นอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ใช้ข้อมูล ร่วมกันได้อย่างเป็นปัจจุบัน และใช้แนวทางการส่งเสริม ควบคู่กันไป เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาในภาพรวมอย่าง เป็นระบบและมีความยั่งยืน จัดหาอาชีพแก่เจ้าของช้าง ตลอดจนการจัดทำทะเบียนช้าง การสนับสนุนและส่งเสริมผู้ เลี้ยงช้างให้มีรายได้ประจำ จัดกิจกรรมการสร้างรายได้ อาทิ จัดพื้นที่ในเมืองที่สะดวกต่อการเดินทางของ ประชาชนและนักท่องเที่ยว ให้ช้างและควาญช้างได้เข้าไป อยู่อาศัย มีพื้นที่สำหรับปลูกพืชอาหารสัตว์ไว้สำหรับ เป็นแหล่งอาหารให้ช้าง โดยมีกิจกรรมการแสดง กิจกรรม การท่องเที่ยว หรือกิจกรรมอื่นที่สร้างรายได้ให้แก่ควาญ ช้าง เพื่อให้มีแหล่งที่อยู่อาศัย สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ทั้ง เจ้าของช้างและช้าง และลดปัญหาการนำช้างมาเดิน เร่ร่อนในเมือง

เอกสารอ้างอิง

Animal Epidemics Act, B.E. 2558 (2015). Royal Thai Government Gazette, Vol. 132, Section 14 Kor. 2nd March B.E.2558 (2015), 22-41 p. (in Thai)

Bureau of Legal Affairs, Department of Livestock Development. 2021 (30 August 2021). Act. Available from: <https://legal.dld.go.th/P15.html>. (in Thai)

Chagsuchinda, P. Sukkaseam, C. Mahannop, A. Kanchanapangka, S. Pancharoen, S. Maneeon, P. and Eiampongpaiboon, P. 2004. An extensive study on solving problems of domesticated and wild elephants in Thailand. Research report, The Senate: Sub - committee on Natural Research. (in Thai)

Chiangthong, J. 1998. Tourism and its impact on elephant herders in Surin. Research report, Thailand Development Research Institute, Bangkok. (in Thai)

Cruelty Prevention and Welfare of Animal Act, B.E. 2557 (2014). Royal Thai Government Gazette, Vol. 131, Section 87 Kor. 26th December B.E.2557 (2014), 4-13 p. (in Thai)

Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization), Ministry of Tourism and Sports. 2018 (cited 22 April 2021). Safe life, save the elephants. Available from: <https://tis.dasta.or.th/dastaknowledge/wp-content/uploads/2018/10/save-elephants.pdf>. (in Thai)

Division of Animal Welfare and Veterinary Service, Department of Livestock Development. 2019. Solving the problem of stray elephants and the abuse of domesticated elephants, AC 0625/W34179 (14 November 2019). (in Thai)

- Division of Animal Welfare and Veterinary Service, Department of Livestock Development. 2021. Approval of the Elephant Food Sharing Project through the Covid-19 Crisis, AC 0625.03/215 (11 March 2021). (in Thai)
- Division of Animal Welfare and Veterinary Service, Department of Livestock Development. 2021. Approval of the Animal Reserve Project for Elephants through the Covid-19 Crisis, AC 0625.03/601 (7 June 2021). (in Thai)
- Hat Yai City Municipality, Songkhla Province. 2017 (cited 22 April 2021). People's Guide: Requesting permission to bring elephants to earn money in Hat Yai City Municipality. Available from: https://www.hatyaicity.go.th/files/com_people/2017-04_b3104137e10a648.pdf. (in Thai)
- Henprazert, P. 2016. Legal Measures to protection the elephant house in Thailand. ML Thesis, Dhurakij Pundit University, Bangkok. (in Thai)
- Kattikrut, S. 2020 (cited 7 October 2021). TAT projects to help communities, help elephants, save the nation. Available from: <https://www.77kaoded.com/news/big/1790440>. (in Thai)
- Meepan, L. 2009. Thesis or issues surrounding and solution to this problem elephant that beg in the streets from Bankhai Chaiyapum province & Bantakang Surin province. MA Thesis, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, Phranakhon Si Ayutthaya. (in Thai)
- MGR Online. 2016 (cited 7 October 2021). Manager of the Returning Elephant Project explaining the success of 6 years and preparing to develop into a tourist attraction. Available from: <https://mgronline.com/politics/detail/9590000005105>. (in Thai)
- Notification of Ministry of Agriculture and Cooperatives Re : Thai Agricultural Standard entitled Good Animal Practices for Elephant Facility (TAS 6413-2021) B.E. 2551 (2008). Royal Thai Government Gazette, Vol. 1385, Section 196 Gnor (Special Issue). 25th August B.E.2564 (2021), 25 p. (in Thai)
- Pianchob, K. 2007. The problem and management of Kui's poverty in Surin province. ME Thesis, Chulalongkorn University, Bangkok. (in Thai)
- Prasitphol, S. 2012. (cited 15 September 2021). Elephants World. Available from: <https://www.stou.ac.th/study/sumrit/4-58/page1-4-58.html>. (in Thai)
- Punyanitikul, C. 2009. A study on causes of wandering elephants' problem in Thailand. MS Thesis, Maejo University, Chiang Mai. (in Thai)
- Sakulvadhana, R. 1995. Kui : The Elephant Herdsman of Surin. MA Thesis, Thammasat University, Bangkok. (in Thai)
- Sawatdiphol, K. 2002. Suitable measure to prevent wandering elephants in Bangkok. MA Thesis,

National Institute of Development
Administration, Bangkok. (in Thai)

Wirawatcharakorn, C. 2000. Action research on
ecotourism in the Mun River valley
elephant community. Research report,
Surindra Rajabhat University, Surin. (in
Thai)

